

Explaining the educational needs of human beings according to the Islamic Revolution From the point of view of the Supreme Leader of the Islamic Revolution

Masoumeh Samadi

Department of Islamic Education and Training, Research Institute of Education Studies,
Tehran, Iran. fsamadi30@yahoo.com

Zahra Noori

Corresponding author, Master's degree in clinical psychology, Islamic Azad
university, Research and Science Branch, Tehran, Iran. z.saye@yahoo.com

Abstract

The realization of the cultural and educational ideals of the Islamic Revolution, educational planning and drawing a comprehensive model of the education system depend on the recognition of human educational needs. If human needs are not properly recognized and met, the true health and excellence of man will not be realized. Therefore, the current research aims to explain the educational needs of human beings according to the Islamic Revolution from the perspective of the Supreme Leader of the Islamic Revolution (Madazla Al-Ali) and by using the method of theme network and theme analysis, it has investigated this issue. The findings of the research show that the human characteristics of the Islamic Revolution include characteristics that are placed in the form of religious, religious and moral education and include religious beliefs and actions, moral characteristics and moral behaviors (relative to others) and are completely in line with educational needs. From the perspective of the supreme leader of the revolution; Faith in the heart of worship (servitude), cultivation, piety, trust, divine motivation, religiosity and religiosity under the element of faith, the driving engine of educational needs, pressures such as fulfilling obligations and abandoning taboos, the pathfinder and direction of this education and needs such as righteous actions, self-control, self-knowledge, enemy recognition, self-esteem, patience, gratitude, charity, avoiding harming others and serving others, which include acquiring virtues and avoiding moral vices, are the means of educational needs and, in fact, moral education.

Keywords: human educational needs, explanation of needs, human being equal to the Islamic Revolution.

تبیین نیازهای تربیتی انسان تراز انقلاب اسلامی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی

معصومه صمدی

دانشیار و عضو هیئت علمی گروه فلسفه تعلیم و تربیت پژوهشگاه آموزش و پرورش، تهران، ایران.
fsamadi30@yahoo.com

زهرا نوری

نویسنده مسئول، دانش آموخته کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.
z.saye@yahoo.com

چکیده

تحقق آرمان‌های فرهنگی تربیتی انقلاب اسلامی، برنامه‌ریزی آموزشی و ترسیم الگوی همه‌جانبه نظام تعلیم و تربیت در گرو تشخیص نیازهای تربیتی انسان است. اگر نیازهای انسان به خوبی و درستی شناخته و برآورده نشوند، سلامت و تعالی واقعی انسان محقق نخواهد شد. از این رو پژوهش حاضر با هدف تبیین نیازهای تربیتی انسان تراز انقلاب اسلامی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) و با استفاده از روش شبکه مضامین و تحلیل مضمون به بررسی این مهم پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ویژگی‌های انسان تراز انقلاب اسلامی شامل خصوصیات است که در قالب تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی جای می‌گیرد و شامل اعتقادات و اعمال عبادی، ویژگی‌های اخلاقی و رفتارهای اخلاقی (نسبت به دیگران) و کاملاً منطبق بر نیازهای تربیتی است. از منظر رهبر معظم انقلاب؛ ایمان قلبی تعبد (بندگی)، تزکیه، تقوا، توکل، انگیزه الهی، تدین و دینداری در ذیل عنصر ایمان، موتور حرکتی نیازهای تربیتی، کشش‌هایی مثل انجام واجبات و ترک محرمات، مسیریاب و جهت‌نمای این تربیت و نیازهایی مثل عمل صالح، خویش‌ن‌داری، خودشناسی، دشمن‌شناسی، عزت نفس، صبر، شکر، انفاق، پرهیز از آزار دیگران و خدمت به دیگران که شامل کسب فضائل و دوری از رذایل اخلاقی می‌باشند، آذوقه راه نیازهایی تربیتی و در واقع تربیت اخلاقی هستند.

واژگان کلیدی: نیازهای تربیتی انسان، تبیین نیازها، انسان تراز انقلاب اسلامی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۰۲

فصلنامه رهنمون انقلاب اسلامی، سال ۱، شماره ۱، بهار ۱۴۰۳، صص ۶۳-۹۵

دسترسی به مقالات نشریه علمی رهنمون انقلاب اسلامی (Open Access) است.

Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0

نشریه علمی «رهنمون انقلاب اسلامی» تحت مجوز بین‌المللی

Doi: [10.22034/rir.2022.164256](https://doi.org/10.22034/rir.2022.164256)

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشریه رهنمون انقلاب اسلامی نمی‌باشد.

مقدمه

در سیر تاریخ، آدمی همیشه به دنبال انسان کامل بوده است. شاید بتوان گفت ریشه گرایش به انسان کامل، میل به کمال در درون آدمی است و همچنین دوری از نقص و ضعف و حقارت است. بنا به قول آدلر، دوری از احساس کهنتری، از نیازهای اساسی آدمی است و نیز می‌توان گفت: منشأ آن در اندیشه «خدا گونه بودن انسان» است که هم در تفکرات دینی و هم فلسفی وجود دارد (آذربایجانی، ۱۳۷۵: ۲۸). انسان با نیازهای بی‌شماری به دنیا می‌آید. تلاش برای ارضای این نیازها طبیعی است. تربیت به معنای تکامل، رشد و شکوفایی استعدادها، خاص انسان است. لذا خداوند در قرآن کریم برای دستیابی انسان به کمال مطلوب و شکوفا شدن استعدادها «میل به کمال» را نیز به درون انسان تعبیه کرد تا او را در تکاپوی زندگی مادی و معنوی‌اش و رسیدن به کمال واقعی‌اش یاری نماید (انسان: ۲ - ۳).

انسان با توجه به دو بعد روحی و جسمی دارای دو دسته از نیازهاست؛ مادی و معنوی. نیازهای معنوی همان دسته از نیازهایی است که از آن به نیازهای تربیتی یاد می‌شود (خلیلی تیرتاشی، ۱۳۸۹: ۴). مسئله مهمی که در اینجا مطرح می‌شود، ارتباط بین این دو دسته از نیازها و راه‌ها و روش‌هایی است که می‌توان به آن‌ها به درستی پاسخ گفت؛ بنابراین در منابع دینی، متون روان‌شناختی، فلسفی و جامعه‌شناختی انسان موجودی نیازمند است و در صورتی که این نیازها شناسایی شوند و زمینه ارضای صحیح و رفع آن‌ها فراهم شود، انسان به معنای واقعی می‌تواند در مسیر تربیت قرار گیرد. انقلاب اسلامی پدیده‌ای مبارک و بی‌بدیل است و دارای اصول و عناصر و ویژگی‌های ممتاز و ریشه در اندیشه ناب اسلام و معارف اهل بیت (ع) دارد و ترجمان این گفتمان نظام‌مند اندیشه‌های امام راحل (ره)، رهبر معظم انقلاب و بزرگان انقلاب اسلامی است و نیز درصدد مطالبات فرهنگی و معنوی است تا بستر تربیت انسان تراز انقلاب اسلامی فراهم شود (طاهرزاده، ۱۳۹۴).

۱. در پاره‌ای از نوشته‌ها، نیاز را با انگیزه (Motive)، خواست (Want) و تمایل و آرزو (Desir) مترادف دانسته‌اند.

در روان‌شناسی تعریف کاملی که از نیاز آمده به وسیله هنری الکساندر موری^۲ بوده است. وی نیاز را این‌گونه تعریف می‌کند: نیاز عبارت است از نیرویی که از ذهنیات و ادراک آدمی سرچشمه می‌گیرد و اندیشه و عمل را چنان تنظیم می‌کند که فرد به انجام رفتاری می‌پردازد تا وضع نامطلوب را در جهتی معین تغییر دهد و حالت نارضایتی را به رضایت و ارضای نیاز تبدیل کند (رضایی، ۱۳۷۰: ۵۵-۵۶). در خصوص انسان و نیازهای او اندیشه مطرح شده موری، نظری است که در تمام نظریات اندیشمندان غربی موج می‌زند؛ اما از آنجا که انقلاب اسلامی در راستای به فعلیت رساندن استعدادها و نهفته در خود، پس از هر مرحله‌ای باید با نگاه مجددی که به خود می‌اندازد، چگونگی ادامه راه را معلوم کند؛ لازم است به اندیشه‌ای که جایگاه این انقلاب را می‌شناسد نظر کنیم و آن اندیشه‌ای است ماوراء تفکر غربی که تنها اهداف فرهنگ غربی را مدنظر دارد، و گرنه انقلاب اسلامی در آینده با همان خطری روبه‌رو می‌شود که در صدر اسلام با به صحنه آمدن مجدد عقل جاهلی رو به رو شد (طاهرزاده، ۱۳۹۴). مسئله این است که جهت پرورش این عقل که نتیجه آن پرورش انسان تراز انقلاب اسلامی است، چه باید کرد؟

آنچه در نظریات نیازهای انسان از آن‌ها سخن به میان می‌آید، اغلب نیازهای مادی است و در جسم و کالبد بشری ریشه دارد و آنجا که حرف از معنویت زدند، نگاهی شبیه مرتاض‌ها و عرفان‌های دروغین امروز مراد است (احمدنیا آلاشتی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۶-۱۱). از آنجایی که تبیین نیازهای انسان از پشتوانه منابع دینی و علمی غنی برخوردار است و از سوی دیگر اگر نیازهای انسان به خوبی و درستی شناخته و برآورده نشوند سلامت و تعالی واقعی انسان محقق نخواهد شد، بنابراین در طراحی و تدوین برنامه‌های آموزشی و نظام تعلیم و تربیت به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع احصاء سلامت و تعالی انسان، در نظر گرفتن نیازهای مخاطب ضروری می‌نماید.

یکی از مباحث بسیار مهم که نقش تعیین‌کننده در تحقق آرمان‌های فرهنگی تربیتی انقلاب اسلامی، برنامه‌ریزی آموزشی و ترسیم الگوی همه‌جانبه واقعی نظام تعلیم و تربیت دارد، مسئله تشخیص نیازهای تربیتی انسان است. چرا که ترسیم هر الگوی

^۲need

^۲H.A. Murray

تعلیم و تربیت در واقع متأثر از جهان‌بینی و نظام معرفتی و ارزشی نظریه‌پرداز است و در عمل هم جامعه را به سوی همان زیرساخت‌های فلسفی هدایت می‌کند. چون الگوهای غیردینی تربیتی مبتنی بر نظام معرفتی پوزیتیویسم و جهان‌بینی غیر الهی و نسبیت در نظام ارزشی است، بدیهی است که معیارهای تربیتی غیردینی با زیرساخت‌های فلسفی ما در تعارض است و نمی‌تواند راهنمای برنامه‌ریزان آموزشی و تربیتی باشد. از طرفی اگر نیازهای انسان، به‌خصوص نیازهای تربیتی وی به خوبی و درستی شناخته و برآورده نشوند سلامت و تعالی واقعی انسان محقق نخواهد شد (صادق زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۶). با ایجاد چنین فضای تربیتی، آرمان‌های فرهنگی تربیتی انقلاب اسلامی محقق خواهد شد.

لذا مسئله‌ی اصلی پژوهش حاضر این است که؛ ۱. مفهوم انسان تراز انقلاب اسلامی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) چیست؟ ۲. نیازهای تربیتی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) چیست؟ که پژوهشگر برای پاسخ-دهی به این سؤالات بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) به‌عنوان فردی متقی با صلاحیت علمی و دارای بینش سیاسی و اجتماعی را برگزیده که از اهداف غایی اصلی انقلاب اسلامی پرورش و تربیت انسان تراز در جهت تحقق آرمان‌های فرهنگی انقلاب اسلامی آگاه است و در جهت دسترسی به این هدف والا به دفعات زیادی به نیازهای تربیتی انسان پرداخته است.

مبانی نظری

انسان تراز انقلاب اسلامی

انسان کامل در بینش اسلامی، در تقابل با رویکردهایی است که ماهیت انسان را به مرزهای زیستی و فیزیکی محدود می‌دانند و نیز در مواجهه با دیدگاه‌های رفتارگرایی که آدمی را همچون پدیده‌ای می‌داند که صرفاً در قبال محرک‌ها واکنش نشان می‌دهد، بینش تربیتی اسلام، انسان را موجودی طبیعی و ماورای طبیعت ارزیابی می‌کند (موسوی خمینی، ۷۹: ۱۹۲). مطهری (۱۳۶۷) در کتاب انسان کامل در تبیین ابعاد وجودی انسان کامل می‌فرماید: آفات روحی و روانی مانند حسد و تکبر مانع از رسیدن به درجه کمال در انسان است و هماهنگی در رشد و تربیت

ارزش‌های انسانی، اخلاقی و معنوی از الزامات دستیابی به مقام انسان کامل می‌باشد. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش - که به مثابه قانون اساسی تعلیم و تربیت کشور می‌باشد- این بحث به صراحت بیان شده است که یک انسان تراز اسلامی فردی است که در درجه‌ی اول متفکر و اهل اندیشه‌ورزی باشد (صادق زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۱۲).

حال این انسان با نیازهایی متولد می‌شود که بخش مهمی از آن، نیازهای تربیتی می‌باشد. در جایی دیگر در اهداف کلان سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، انسان تراز جمهوری اسلامی را انسانی می‌داند که دارای ویژگی‌های زیر باشد: تربیت انسانی موحد و مؤمن و معتقد به معاد و آشنا و متعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران و طبیعت، حقیقت‌جو و عاقل، عدالت‌خواه و صلح‌جو، ظلم‌ستیز، جهادگر، شجاع و ایثارگر و وطن‌دوست، مهرورز، جمع‌گرا و جهانی‌اندیش، ولایت‌مدار و منتظر و تلاشگر در جهت تحقق حکومت عدل جهانی، بااراده و امیدوار، خودباور و دارای عزت‌نفس، امانت‌دار، دانا و توانا، پاکدامن و با حیا، انتخاب‌گر و آزادمنش، متخلق به اخلاق اسلامی، خلاق و کارآفرین و مقتصد و ماهر، سالم و بانشاط، قانون‌مدار و نظم‌پذیر و آماده‌ی ورود به زندگی شایسته فردی، خانوادگی و اجتماعی بر اساس نظام معیار اسلامی (مبانی و ارزش‌های برگرفته از قرآن کریم، سنت حضرات معصومین (علیهم‌السلام) و عقل) می‌باشد (صادق زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۴).

در این راستا رهبر معظم انقلاب اسلامی (دام‌ظله) انسان تراز اسلام را این‌گونه معرفی می‌نمایند:

« خشوع و تسلیم در برابر خدای رحیم، تعهد به وظائفی که بر دوش مسلمان نهاده شده است، نشاط و حرکت و اقدام در کار دین و دنیا، رحم و گذشت در تعامل با برادران، جرئت و اعتماد به نفس در برابر حوادث دشوار، امید به کمک و دستگیری خداوند در همه جا و همه چیز، و کوتاه‌سخن ساخت و پرداخت انسانی در تراز مسلمانی را در این عرصه‌ی الهی آموزش و پرورش، می‌توانید برای خویش تدارک ببینید و خود آراسته به این زیورها و بهره یافته از این ذخیره‌ها را برای کشور خویش و ملت خویش و در نهایت برای امت اسلامی، سوغات برید (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۷/۲۲).

ایشان در جایی دیگر همان انسان تراز و مطلوب را از منظری دیگر این‌گونه به تصویر

می‌کشد: ما ملّتی هستیم با آرمان‌های بلند، با حرف‌های بزرگ، با قلّه‌های ترسیم‌شده‌ای که می‌خواهیم خودمان را به این قلّه‌ها برسانیم. این احتیاج دارد به انسان‌های صبور، عاقل، متدین، اهل ابتکار، اهل اقدام، دور از تنبلی، مهربان، عطوف، دارای حلم، دارای شجاعت، با رفتارهای مؤدبانه، پرهیزگار و انسان‌هایی که درد دیگران، درد آن‌ها محسوب بشود. بافت انسان و قالب و تراش یک انسان مطلوب اسلام چیزی است که با تربیت حاصل می‌شود. همه‌ی انسان‌ها هم قابل تربیت‌اند» (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۲/۱۷).

یکی از اصول اساسی تعلیم و تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش توجه هماهنگ و متعادل به ابعاد جسمانی، روانی، زیستی، اجتماعی، محیطی و معنوی و رشد متریبان در تربیت عنوان شده است (صادق زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۰۶). فرآیند تعلیم و تربیت^۱ در تمام ساحت‌ها^۲ شامل: تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی؛ اجتماعی و سیاسی؛ زیستی و بدنی؛ زیباشناختی و هنری؛ اقتصادی و حرفه‌ای؛ علمی و فناورانه؛ که تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در آن محوریت دارد. البته با توجه به جامعیت و یکپارچگی مفهوم تربیت، این تقسیم‌بندی برای سامان‌دهی مؤثرتر تدابیر و اقدامات تربیتی صورت می‌پذیرد و نباید تصور چندگانگی واقعی بین این ساحت‌ها را ایجاد کند. لذا این ابعاد، ضمن تمایز نسبی، از وحدت برخوردارند (صادق زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۸). هر ساحت تربیتی شامل «حدود و قلمرو»، «رویکرد» و «اصول» می‌باشد که حدود و قلمرو هر ساحت در واقع نیازهای تربیتی متربی در آن ساحت را منعکس می‌کند.

حیات طیبه وعده جمیلی است که خداوند به زنان و مردان مؤمنی که عمل صالح انجام می‌دهند، داده است (نحل، ۷). نکته مهم در خصوص معنای حیات طیبه آن است که این نوع زندگانی در همین دنیا و در حیات شخصی و اجتماعی انسان‌ها

^۱ تعلیم و تربیت عبارت است از: فرایندی تعالی‌جویانه، تعاملی، تدریجی، یکپارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی که به منظور هدایت افراد جامعه به سوی آمادگی برای تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبه در همه ابعاد، زمینه‌های مناسب تکوین و تعالی پیوسته هویت ایشان را در راستای شکل‌گیری و پیشرفت جامعه اسلامی فراهم می‌آورد.

^۲ ساحت‌های تعلیم و تربیت، همان ساحت‌های مندرج در فلسفه تعلیم و تربیت در جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

قابل تحقق است و غایت حیات طیبه، انسان کامل مورد نظر قرآن می‌باشد. حیات طیبه بر جنبه‌های مختلف وجود این جهان و انسان سایه افکنده و آن جنبه‌ها را جلوه‌ای نورانی بخشیده و به درخشش درمی‌آورد. این جنبه‌ها شامل سه قلمرو اصلی: معارف حقه الهی (اعتقادات)، اخلاق کریمه (اخلاقیات)، اعمال صالحه (عبادات و آداب) هستند (رهنما، ۱۳۹۲: ۷۷).

با توجه به سه قلمرو حیات طیبه که هدف نهایی آن تربیت انسان کامل می‌باشد و نیز انطباق کامل آن با ساحت تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی و همچنین انطباق این دو (سه قلمرو حیات طیبه و ساحت تربیتی ذکر شده)، با ویژگی‌ها و نیازهای تربیتی عنوان شده انسان تراز انقلاب اسلامی، این ساحت مبنای پژوهش حاضر، قرار خواهد گرفت. به این معنی که هر چند که انسان تراز انقلاب اسلامی ابعاد وجودی مختلفی از نظر جسمانی، روانی، زیستی، اجتماعی، اقتصادی، هنری، محیطی، معنوی و ... دارد و باید به همه آن‌ها توجه هماهنگ و متعادل شود، ولی با توجه به هدف پژوهش که احصاء نیازهای تربیتی انسان تراز انقلاب اسلامی می‌باشد و این نیازها ماهیتاً از جنس دینی، عبادی و اخلاقی است، در این پژوهش به طور آگاهانه این جنس از نیازها مورد توجه قرار گرفته است.

قلمرو ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، ناظر به خودشناسی و معرفت نسبت به خداوند متعال، معاد، نبوت و پذیرش ولایت رهبران دینی (پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع)) و پیروی از ایشان است. همچنین این ساحت ناظر به سایر عقاید و ارزش‌های دینی، ایمان (انتخاب و التزام آگاهانه و آزادانه دین حق یعنی آیین زندگی و نظام معیار)، تقید عملی به احکام، مناسک و ارزش‌های دینی و رعایت اصول و آداب اخلاقی در زندگی روزمره (در همه ابعاد فردی و اجتماعی) و تلاش پیوسته برای خودسازی بر اساس نظام معیار (مهیار غرایز طبیعی، تعدیل عواطف و خویشتن‌داری، حفظ کرامت و عزت‌نفس، کسب صفات و فضایل اخلاقی و پیش‌گیری از تکوین صفات و رذایل اخلاقی) است (صادق زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۹۹).

نیازهای تربیتی

از دیدگاه قرآن، روایات و اندیشمندان اسلامی

کلیه موجودات زنده از ساده‌ترین تک‌یاخته تا انسان که پیچیده‌ترین و کامل‌ترین آن‌هاست، دارای مجموعه‌ای از نیازها است.

در بینش قرآنی، سراسر وجود انسان، قرین نیاز است و تنها خداوند قادر متعال، بی‌نیاز است (فاطر/ ۱۵). تعریف نیاز در قرآن کریم با عناوین زیر ذکر شده است:

۱- حاجه: «وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبَلَّغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ...» (غافر/ ۸۰): و

برای شما در آن‌ها منابع قابل ملاحظه‌ای است تا به وسیله آن‌ها به مقصدی که در دل دارید برسید.

۲- میل و رغبت «... إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا...»

(انبیاء/ ۹۰): چرا که آن‌ها در نیکی‌ها سرعت می‌گرفتند و به دلیل عشق

(نه محبت) و ترس (از عذاب) ما را می‌خواندند.

۳- تحریض: از ماده حرّض تنها دو مورد در قرآن مجید آمده که درباره تحریض

و برانگیختن پیامبر (ص) مؤمنان را به جنگ است یکی از آن دو مورد، آیه

۶۵ سوره انفال و دیگر این آیه است: «فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا

نَفْسَكَ وَحَرَضِ الْمُؤْمِنِينَ...» (نساء/ ۸۴): پس (ای پیامبر) تو خود تنها در

راه خدا کارزار برخیز که جز شخص تو بر آن مکلف نیست و مؤمنان را

ترغیب کن.

۴- إثاره: «إِثَارَهُ» از ریشه «ثور» و به معنای تحریک و تهییج و برانگیختن است

این آیه: «وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتَثِيرُ سَحَابًا فُسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا

بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ» (فاطر/ ۹) خداوند کسی است که بادهای

را می‌فرستد تا ابرها را برانگیزد پس ما آن ابرها را به سوی زمین مرده

می‌رانیم و به وسیله آن، سرزمین مرده را زنده می‌کنیم رستاخیز نیز

همین‌گونه است.

از آنجایی که نوع و میزان رفتار انسان به نوع و شدت و ضعف نیازهای وی وابسته

است، طبقه‌بندی نیازهای انسان همواره مورد اهتمام اندیشمندان مختلف، اعم از

فلاسفه و متکلمین، جامعه‌شناسان و روان‌شناسان، عرفا و علمای علم اخلاق قرار

گرفته است؛ که به طور اجمالی به مهم‌ترین آن‌ها که به رویکرد پژوهش حاضر مربوط می‌باشد، اشاره می‌کنیم:

علامه طباطبایی معتقد است که نیازهای انسان در آیات ۷۸-۸۲ سوره شعرا به خوبی تبیین شده‌اند. در آیات فوق چنین آمده است: همان کسی که مرا آفرید و پیوسته مرا راهنمایی می‌کند و کسی که مرا غذا می‌دهد و سیراب می‌کند و هنگامی که بیمار شوم مرا شفا می‌دهد. علامه نسبت دادن هدایت را به خداوند متعال، تعبیری می‌داند که دلیل آن همراه خود او است؛ زیرا وقتی خلقت از جانب خداست، تعبیر و از آن جمله هدایت نیز از جانب او است. استاد با استفاده از روند آیه مزبور، مفهوم «هدایت» را مفهومی مطلق می‌داند که شامل هدایت به سوی منافع دنیوی و اخروی، هر دو می‌گردد (حسینی، ۱۳۸۸). نظریه جامع اسلامی بر این مبنا استوار است که آموزه‌های دین اختصاص به نیازهای انسان در رابطه‌ی او با خدای متعال نداشته و تمامی مناسبات، ارتباطات و تعاملات فردی و اجتماعی او با خود، جامعه، محیط‌زیست و حتی نظامات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی را در برمی‌گیرد. این دیدگاه به طور کلی در روح مکتب اسلام و به طور خصوص در منابع روایی شیعه به وضوح قابل مشاهده است. چنانکه در روایت شریفی از حضرت امام جعفر صادق (ع) در کتاب «مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه» - که به عقیده عده زیادی از علمای شیعه منسوب به آن امام همام می‌باشد- به صراحت بیان شده است. امام صادق (ع) می‌فرماید: «أَصُولُ الْمُعَامَلَاتِ تَقَعُ عَلَى أَرْبَعَةٍ أَوْجُهُ: مُعَامَلَةُ اللَّهِ وَ مُعَامَلَةُ النَّفْسِ وَ مُعَامَلَةُ الْخَلْقِ وَ مُعَامَلَةُ الدُّنْيَا؛ ارتباطات انسان در چهار محور است: ارتباط با خدا، ارتباط با خود، ارتباط با خلق، ارتباط با دنیا» (گیلانی، ۱۳۸۷).

همان‌طور که در آیات و روایات، ظاهراً نیازهای مادی، فیزیولوژیستی و زیستی مورد توجه واقع شده است ولی اگر به نحوه و چگونگی رفع نیازهای زیستی توجه خاص شود، همین نیازها می‌تواند در راستای نیازهای بالاتر یعنی نیازهای اخلاقی، معنوی و تربیتی قرار گیرند که هدف غایی همه آن‌ها تربیت انسان کامل می‌باشد. مهم‌ترین ویژگی نیازهای انسانی از نظر دین اسلام این است که خاستگاه و منشأ آن فطرت بشر است. فطرت، در بعد گرایش‌ها و تمایل‌ها به این مفهوم است که آدمی در نهاد خود به پاره‌ای از پدیده‌ها نظیر حقیقت‌جویی، فضیلت‌خواهی، زیباگرایی، خلاقیت

و در نهایت عشق و پرستش الهی، رغبت و علاقه خاصی که می‌یابد که از نوع یادگرفتن و اکتساب نیست این نوع نیازها همان نیازهای معنوی و تربیتی می‌باشند (شرفی، ۱۳۸۱: ۱۰۲).

در قرآن کریم بر این مطلب تأکید شده است که: فطرت الله التي فطر الناس علیها (روم، ۳۰): هر مولودی بر فطرت الهی متولد می‌شود. لذا می‌توان چنین نتیجه گرفت که همه انسان‌ها در خصایص فطری مشترک‌اند و اما ویژگی‌ها فطری از منظر امام خمینی (ره) چیست؟ ایشان مبنای اعتقاد آدمی را بر توحید، نبوت، معاد و نظایر آن‌ها را در همه انسان‌ها فطری می‌دانند و در بحث فطری بودن دین به آن‌ها اشاره می‌کنند (موسوی خمینی، ۷۹: ۱۸۶). در مقابل ویژگی‌های فطری، نیازهای اکتسابی انسان وجود دارد. دو مقوله تربیت و اخلاق، از حیث چگونگی کسب صفات و عادات رفتاری، با یکدیگر مشابهت‌هایی دارند. همان‌گونه که تحصیل ویژگی‌های تربیتی نظیر مهارت‌ها و توانایی‌های خاص مستلزم سعی و تلاش فراوان است، تخلق به خلیقات ارزنده و مطلوب نیز متضمن سعی، ثبات و اراده نیرومند می‌باشد (شرفی، ۱۳۸۱: ۱۰۳).

شهید مطهری نیازهای انسان را از زوایای متعدد و به انواع مختلف دسته‌بندی کردند که ما در اینجا به دو نوع از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

الف. نیازهای فطری و غیر فطری: این بخش از تقسیم‌بندی ایشان همانند نیازهای فطری مطرح شده در رویکرد امام (ره) می‌باشد، مثل علاقه انسان به تحقیق و کاوش علمی، علاقه به جمال و زیبایی، علاقه به تشکیل خانواده و تولید مثل با همه زحمت‌ها و مرارت‌هایش. این‌ها نیازهایی فطری‌اند که برای ما قابل‌تردید نیست (مطهری، ۱۳۹۰: ۲۴۲-۲۴۴).

ب. نیازهای اولیه و ثانویه: نیازهای اولیه نیازهایی است که از عمق ساختمان جسمی و روحی انسان و از طبیعت زندگی اجتماعی انسان سرچشمه می‌گیرد که یا جسمی‌اند یا روحی و یا اجتماعی. نیازهای جسمی از قبیل نیاز به خوراک، پوشاک، مسکن و همسر؛ نیازهای روحی از قبیل علم، زیبایی، نیکی، پرستش، احترام و تربیت؛ نیازهای اجتماعی از قبیل معاشرت، مبادله، تعادل، عدالت، آزادی و مساوات. نیازهای ثانویه نیازهایی‌اند که از نیازهای اولیه ناشی می‌شوند. نیاز به انواع آلات و وسایل

زندگی که در هر عصر و زمانی فرق می‌کند از این نوع است. نیازهای اولیه، محرک بشر به سوی کمال است، اما نیازهای ثانویه ناشی از تکامل زندگی است و در عین حال محرک به سوی کمال بالاتر است. نیازهای اولیه همیشه وجود دارد و هیچ‌گاه کهنه نمی‌شوند و از بین نمی‌روند؛ اما نیازهای ثانویه ممکن است تغییر کنند و کهنه شوند و از بین بروند؛ اما بعضی از آن‌ها همیشه زنده و نو هستند؛ مثل نیاز به قانون که ناشی از نیاز به زندگی اجتماعی است (مطهری، ۱۳۹۰: ۱۸۳).

از دیدگاه غربی

نظریه سلسله‌مراتب نیازهای مازلو پنج دسته از نیازهای انسان (به ترتیب): نیازهای فیزیولوژی (زیستی)، نیازهای ایمنی، گروهی و اجتماعی (عشق و محبت)، نیازهای احترام، نیازهای خودیابی (خودشکوفایی) را مورد توجه قرار داده است. گریوز علاوه بر نیازهای ذکر شده توسط مازلو بعد از نیازهای خود شکوفایی - که در هرم نیازهای مازلو آخرین درجه از ارضای نیازها می‌باشد- نیازهای معرفت‌پذیری و شناخت حیات و نیازهای زیبایی‌شناسی را هم اضافه کرده است (سلطانی و همکاران، ۹۵: ۵۲-۵۵). در این میان اتکینسون در سال ۱۹۸۳ با تلفیق نظریه سلسله‌مراتب نیازهای مازلو و گریوز و افزودن نیازهای شناختی، نظریه مشابهی را ارائه می‌دهد. پورتر به تحقیقات مازلو ادامه داد؛ او نیاز خودمختاری را در مرتبه‌ای میان نیازهای احترام و خودشکوفایی اضافه کرد (احمدنیا آلاشتی و همکاران، ۱۳۹۲).

کیلنتون آلدرفر با جایگذاری نیازهای مازلو در سه دسته نیازهای: نیازهای زیستی، نیازهای تعلق و نیازهای رشد؛ نظریه REG خود را ارائه کرد (امیرکبیری، ۱۳۸۵). همان‌طور که ملاحظه شد اغلب نظریه‌های ارائه شده در تکمیل، دسته‌بندی و یا تبیینی از نیازهای مادی انسان می‌باشند و اغلب در راستای هرم نیازها می‌باشند و رویکرد جدیدی ارائه نشده است و حتی در جامع‌ترین این نظریه‌ها، تنها بخش کوچکی از بعد روان‌شناختی و معنوی انسان مورد توجه قرار گرفته است و هیچ رویکردی نسبت به نیازهای تربیتی و اخلاقی به وضوح دیده نمی‌شود.

کوینینگ و ویر (۱۹۹۸) با ارائه فهرست نیازهای روان‌شناختی و معنوی، کمی از این خلأ نیازها را پوشش داده و به شرح ذیل آن را ارائه دادند: نیازهای مربوط به خود: نیاز به داشتن معنا و هدف، نیاز به احساس سودمندی، نیاز به امید، نیاز به

خوشبختی. نیازهای مربوط به دیگران: نیاز به معاشرت با دیگران، نیاز به محبت و خدمت به دیگران و نیاز به گذشت و چشم‌پوشی از خطای دیگران. نیازهای مربوط به خدا: نیاز به یقین داشتن به وجود خدا، نیاز به اعتقاد به اینکه خدا کنار ماست، نیاز به درک حضور خدا و نیاز به عبادت. حتی در این نظریه که از جمله نظریات جامع روان‌شناسی غربی در بحث نیازهای انسان می‌باشد، نگاه معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و انسان‌شناسی آن جای بسی نقد و بررسی دارد. چرا که ابعاد والای معنوی و تربیتی انسان کامل در تبیین این نظریه‌ها مغفول مانده و یا به بخش ناچیز و جزئی از آن پرداخته شده است و با دیدی مادی‌گرایانه و اومانستی، بدون اینکه قادر باشند جایگاه انسان، هدف و مبدأ و مقصدی از انسان و هستی ارائه دهند، نظریاتی در راستای نظریات یکدیگر ارائه داده‌اند که همچنان خلأهای عنوان شده باقی است.

نقدی که از همه موارد عنوان شده مهم‌تر و قابل تأمل می‌باشد این است در علوم انسانی غربی، آنچه به صورت نانوخته و ناگفته، از توجه و پاسخگویی به نیازهای انسان به دست می‌آید این است که تنها ارضای کامل و صحیح آن‌ها، انسان را قادر می‌کند که مهارت‌هایی کسب کند تا در این دنیا قادر به حل مشکلات خود و تحمل شرایط زندگی و رفع نیازهای خود باشد و در واقع مهره مغفول در این بین این است که به رفع نیازها و پاسخگویی به آن‌ها در راستای کمال، رشد و تربیت انسان جهت ورود به دنیایی که جاودان و باقی است؛ کمترین توجهی نشده است؛ بنابراین همان‌طور که واضح است در دیدگاه غیر اسلامی از نیاز شروع می‌کنند و در اسلام از تراز انسان و انسانی که بر اساس همان نیازهایی که می‌توانست در جهت اهداف مادی قرار بگیرد، باید تربیت شود و رشد و تکامل یابد.

از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی)

رهبر معظم انقلاب اسلامی (دام‌ظله) نیازهای تربیتی انسان تراز انقلاب اسلامی را در دیدار جمعی از معلمان سراسر کشور در سال ۱۳۹۰، این‌گونه توصیف می‌فرمایند: هدف، تربیت نیروی انسانی تراز جمهوری اسلامی است. اگر جمهوری اسلامی می‌خواهد پرچم اسلام را در دست بگیرد، می‌خواهد خودش به سعادت برسد، دنیا و آخرت خود را آباد کند همچنان که قرآن به ما یاد می‌دهد که می‌توان دنیا و آخرت

را با هم آباد کرد و باید این کار انجام بگیرد اگر می‌خواهد به ملت‌های دیگر کمک برساند که «کنتم خیر امّة اخرجت للنّاس» (آل عمران، ۱۱۰)، شاهد و مبشر ملت‌های دیگر باشد، خب، طبیعتاً نیازهایی دارد: باید انسان‌های شریف، دانا، با استعدادهای جوشان، دارای ابتکار، دارای اخلاق نیک انسانی، دارای شجاعت، قوت خطرپذیری، ورود در میدان‌های جدید، بدون هیچ‌گونه عقده‌ی خودکم‌بینی یا خودبرتربینی، انسان‌های دل‌داده‌ی به خدای متعال و متکی به قدرت الهی و دارای توکل کامل، انسان‌های صبور، انسان‌های بردبار و حلیم، انسان‌های خوش‌بین و انسان‌های امیدوار تربیت کنید. اسلام همه‌ی این‌ها را به صورت بسته‌ی کامل در اختیار همه‌ی معتقدین و مؤمنین خود قرار داده. این بسته را باز کنیم، دانه‌دانه از این مواد استفاده کنیم، بهره‌مند شویم، آن‌ها را بجشیم و درون وجود خودمان ذخیره کنیم. خروجی آموزش و پرورش باید این‌جور انسانی باشد. انسان‌های تنگ‌نظر، انسان‌های بدبین، انسان‌های ناامید، انسان‌های افسرده، انسان‌های بی‌تقوا، ناپرهیزگار و آلوده دامن نمی‌توانند جوامع را پیش ببرند و ملت‌ها را خوشبخت کنند؛ طبعاً نمی‌توانند الگو هم باشند.

در این بیان هر چند کوتاه ولی جامع، همان‌طور که ملاحظه می‌شود، رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) نیازهایی را مورد توجه و اشاره قرار می‌دهند که فطری بوده و با فراهم نمودن زمینه مستعد، امکان بروز می‌یابند و به نظر می‌رسد نیازهایی که ثانویه و در درجه دوم اهمیت قرار دارند و از نظر شهید مطهری در طول اعصار مختلف در انسان تغییر می‌کنند، مورد توجه رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) نمی‌باشد. با این مقصود از نیازهای تربیتی انسان تراز انقلاب اسلامی از نظر رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) شاید بتوان گفت که این نیازها در زمان‌های مختلف جهت تربیت انسان تراز انقلاب، ثابت و قابل فرمول‌بندی است.

پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مطالعات و پژوهش‌هایی که در این زمینه در داخل کشور صورت گرفته است، برخی معطوف به هرم نیازهایی است که روان‌شناسان غربی به آن پرداخته‌اند که به بخشی از نقص‌های ایدئولوژیکی و محتوایی آن اشاره شد. در این راستا برخی پژوهش‌ها نیز وجود دارد که با دیدی غیرمادی به این موضوع

پرداخته‌اند که البته این پژوهش‌ها هیچ‌کدام موضوع نیازهای تربیتی را از دیدگاه رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) بررسی نمی‌کنند. به عنوان نمونه؛ سیاهپوش (۱۴۰۰) در مقاله «ویژگی‌های انسان تراز در مکتب شهید سلیمانی و نقش آن در انتظار» نشان می‌دهد خصوصیات انسان تراز، متعدد و متکثرند و در تحقیق حاضر تنها به بخشی از مهم‌ترین این خصوصیات پرداخته شده است. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: آرمان‌گرایی، معنویت و اخلاص، مجاهدت درونی و مبارزه با نفس، تدبیر و درایت، شجاعت، جمع‌تدبیر و شجاعت، ساده‌زیستی و بی‌پیرایگی، تلاش بی‌وقفه و خستگی‌ناپذیری، دوری از جناح‌گرایی و تکیه بر انقلابی‌گری و صبر و استقامت.

عزیزی کیا و عابدی (۱۳۹۹) در مطالعه خود با عنوان «بررسی نیازهای انسان از دیدگاه قرآن با تأکید بر تفسیر المیزان» با روش توصیفی تحلیلی و با رویکرد تفسیر موضوعی، با تأکید بر دیدگاه‌های علامه طباطبایی در تفسیر المیزان به بررسی این مسئله پرداخته و به نکاتی به شرح زیر دست یافته است: نیازهای انسان از ابعاد وجودی او نشئت گرفته‌اند؛ با توجه به آیات قرآن، انسان دارای دو دسته نیاز مادی و معنوی است؛ مهم‌ترین نیازهای مادی انسان شامل خوردن و آشامیدن، مسکن، پوشش، همسر، خواب و امنیت است؛ و نیازهای معنوی انسان دربرگیرنده اموری چون شناخت، هدایت، عزت، ولایت، پرستش، محبوبیت و احترام، الگو، زینت و آرایش، دین و اطمینان قلب است.

فیاض (۱۳۹۷) در مقاله «انسان‌شناسی از دیدگاه قرآن کریم» با روشی توصیفی - تحلیلی آیات مربوط به انسان را بررسی کرده است. این آیات بیانگر پایه‌های انسان‌شناسی قرآنی می‌باشد که بر ویژگی‌های گوناگونی استوار است. مهم‌ترین ویژگی‌های انسان‌شناسی قرآنی عبارت‌اند از: جامعیت، ستایش‌ها و نکوش‌ها، اتقان و خطا‌ناپذیری داده‌های وحی، نگاه به مبدأ و معاد. از دیدگاه قرآن هر دو بعدی ملکی و ملکوتی انسان، نیازهای دارد و برخلاف دیدگاه‌های انسان‌شناسی مادی که نیاز انسان را منحصر به یک نوع می‌داند، نیست اما در سلسله مراتب نیازهای انسانی، نیازهای معنوی بر نیازهای مادی رجحان دارد. این نیازها در پنج طبقه، دسته بندی شده است.

اختر هندی (۱۳۹۷) در مقاله «جامع‌نگری قرآن کریم در شناسایی نیازهای بشر، با نقد هرم سلسله مراتب نیازهای مازلو» بیان می‌دارد که آبراهام مازلو روانشناس غربی سلسله نیازهای انسان را در هرمی تعریف کرده است. وی نیازهای انسان را تنها در بعد مادی دانسته و پس از شناسایی، طبقه‌بندی کرده است و این‌گونه بیان کرده که تا نیازهای طبقه زیرین تأمین نشود، نوبت به طبقه بالاتر نمی‌رسد. این در حالی است که در نگاه قرآن کریم، ماهیت انسان متشکل از دو بعد روحی و جسمی است. بر همین اساس نیازهای او در دو دسته کلی: «فطری و غیر فطری» تقسیم می‌شود. نیازهای فطری شامل: خداجویی، خداپرستی، کمال‌جویی، خیر و فضیلت‌خواهی، آخرت‌گرایی و نیازهای غیر فطری شامل: خوراک و پوشاک، امنیت و مسکن، مهر و عشق‌ورزی و غرایز. با توجه به تقدم بعد روحی انسان بر بعد جسمی، نیازهای فطری مقدم بر نیازهای جسمی است و مراتب این نیازها سلسله‌مراتبی نبوده بلکه به گونه تقدم و تکامل است.

طاهرزاده (۱۳۹۴) در مقاله «انسان تراز انقلاب اسلامی» معتقد است که انقلاب اسلامی در راستای به فعلیت رساندن استعدادهای نهفته در خود، پس از هر مرحله‌ای باید با نگاه مجددی که به خود می‌اندازد، چگونگی ادامه راه را معلوم کند؛ بنابراین لازم است به عقلی که جایگاه این انقلاب را می‌شناسد نظر کنیم و آن عقلی است ماوراء عقل غربی که تنها اهداف فرهنگ غربی را مد نظر دارد، وگرنه انقلاب اسلامی در آینده با همان خطری رو به رو می‌شود که در صدر اسلام با به صحنه آمدن مجدد عقل جاهلی رو به رو شد و عملاً پس از مدتی امویان توانستند معاویه را به جهان اسلام تحمیل کنند. عقلی که موجب قوام انقلاب اسلامی می‌شود، عقلی است که در کنار نظر به معاش مردم از نظر به عالم قدس و معنویت غافل نیست و برعکس عقل روشنفکری غرب‌زده که از دولت‌ها تحقق اهداف فرهنگ مدرن را مطالبه می‌کند، درصدد مطالبات فرهنگی و معنوی است تا بستر تربیت انسان تراز انقلاب اسلامی فراهم شود، انسانی که شخصیت معنوی امام «ره» را می‌فهمد و متوجه است که افق حضرت امام در این انقلاب کجاست.

نوآوری پژوهش حاضر این است که به بررسی نیازهای تربیتی انسان تراز انقلاب اسلامی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) با روش تحلیل مضمون می‌پردازد.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع تحقیق کیفی و بر مبنای هدف، بنیادی و از لحاظ ماهیت از نوع تحلیل مضمون است. تحلیل مضمون، یکی از روش‌های پایه‌ای و کارآمد تحلیل کیفی است (Braun & Clarke, 2006). در واقع، تحلیل مضمون، روش شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای داده‌های کیفی است. تحلیل مضمون به روش‌های گوناگونی قابل اجرا و استفاده است که یکی از آن‌ها شبکه مضمون‌ها است. تحلیل شبکه مضمونی را می‌توان به طور کلی به سه بخش اصلی تقسیم نمود: اول تجزیه متن، دوم کشف متن و سوم یکپارچه کردن کشف‌ها (Attride, 2001). جامعه تحلیلی پژوهش، دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۵ پیرامون مقوله‌های پژوهش بوده است که ابتدا شناسایی و فیش‌برداری شدند و به صورت هدفمند و به طور عمیق مورد مطالعه و هم‌زمان با جمع‌آوری اطلاعات مورد تجزیه و تحلیل و تفسیر قرار گرفتند.

تحلیل یافته‌ها

به نیازهای تربیتی مرتبط با ساحت تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی انسان تراز انقلاب اسلامی در بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی (دام‌ظله) مکرراً اشاره شده است. رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در بیانات خویش در سال ۱۳۹۴ می‌فرماید که تعبّد، ایمان و عمل صالح آحاد ملت جوهر اصلی وجودی و نیاز هر فرد و جامعه‌ای می‌باشد. بر اساس این بیان و ده‌ها اشاره دیگر (۱۳۷۳/۱۱/۱۴، ۱۳۸۹/۰۴/۲۰، ۱۳۷۰/۱۰/۲۹، ۱۳۵۸/۰۷/۳۰) که ایشان در رابطه با نیاز انسان به امور اعتقادی دارند؛ جدول زیر بیانات ایشان در خصوص نیازهای تربیتی مرتبط با مباحث اعتقادی را نشان می‌دهد. در این راستا عبارات مرتبط بر اساس کلیدواژه‌های قلمرو این ساحت تربیتی جمع‌آوری، تقسیم‌بندی و کدگذاری اولیه شده‌اند (جدول شماره (۱)).

جدول ۱-دسته‌بندی و کدگذاری یافته‌های مرتبط با نیازهای تربیتی (منطبق با ساحت تربیتی اعتقادی)

نیاز	شناسه	داده‌ها	کد
	NA01	اگر احساس نیاز به خدا می‌کنید - که هر انسانِ سالمی این احساس را می‌کند - بدانید که خدا نزدیک است! یک لحظه دلتان را به خدا متوجه کنید؛ جواب را خواهید شنید (۱۳۷۳/۱۱/۱۴).	نیاز به خدا و شناخت او از نیازهای هر انسان سالمی است و تمرکز بر احساس‌های درونی از راه‌های شناخت خداست.
	NA02	حالت ذکر و توجه به خدا برای انسان ضروری است. اگر این بود، خیلی از کمبودها را جبران خواهد کرد (آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۹/۰۴/۲۰)	ذکر و توجه به خدا از نیازهای هر انسانی است. توجه به خدا انسان را از همه نیازها بی‌نیاز می‌کند.
	NA03	در حقیقت ریشه‌ی آزادی انسان توحید و معرفت خدا و شناخت خداوند است (۱۳۶۵/۱۰/۱۹).	ریشه حریت و آزادی انسان شناخت خداست.
توحید	NA04	طبیعی است که همچنانی که اعضا و جوارح انسان وظائفی دارند، قلب و فکر انسان هم وظایف‌های دارد که در روایات هم به وظائف قلب و روح اشاره شده است و آن وظیفه عبارت است از اینکه خدای متعال را به وحدانیت و صفات حسنی بشناسد و درباره‌ی نبوت و درباره‌ی معاد و درباره‌ی بقیه‌ی معارف اسلامی همان عقیده‌ی حق و صحیح را بپذیرد (۱۳۶۵/۱۲/۰۱).	اعتقاد به توحید، نبوت و معاد از نیازها و کشش‌های ذاتی و اساسی انسان است.

<p>خداشناسی انسان را از همه قدرت‌ها و ثروت‌ها بی‌نیاز می‌کند.</p>	<p>انسانی که خدا را می‌شناسد، همه‌ی قدرت‌ها و همه‌ی عظمت‌ها و همه‌ی مکتب‌ها و همه‌ی ثروت‌ها و همه‌ی دانش‌ها و بصیرت‌ها را از خدا می‌داند، متعلق به خدا می‌داند (۱۳۶۳/۰۸/۱۸).</p>	<p>NA05</p>	
<p>اعتقاد به معاد باعث می‌شود انسان عادلانه رفتار کند.</p>	<p>اعتقاد به معاد، اعتقاد به تجسم اعمال، اعتقاد به تجسم ملکات در قیامت، خیلی تأثیر دارد. ما عادل باشیم، عدل خواه باشیم، عدل را ستایش کنیم، برای عدل تلاش کنیم؛ این‌ها در قیامت تجسم پیدا خواهد کرد (۱۳۹۰/۰۲/۲۷)</p>	<p>NA06</p>	<p>معاد</p>
<p>اعتقاد به معاد سمت و سوی اعمال و زندگی را شکل می‌دهد.</p>	<p>شما در اصول عقاید اسلامی، عقیده‌ای که منقطع باشد از زندگی و از عمل اصلاً ندارید و اعتقاد به آخرت و اعتقاد به قیامت و اعتقاد به محاسبه و پرس و جو و اعتقاد به جزا برای هر عمل و یقین به این‌ها، تأثیرات زیادی در زندگی دارند و زندگی را شکل خواهند داد (۱۳۷۰/۰۸/۰۱).</p>	<p>NA07</p>	
<p>پذیرش دین و اصول آن که از نیازهای اصلی هر انسان است باید به صورت تحقیقی و تعقلی باشد.</p>	<p>تفکر در باب اصول مذهبی واجب است و پیدا کردن یک استدلال بر توحید یا نبوت یا بقیه‌ی اصول برای هر کسی لازم است (۱۳۶۵/۱۱/۱۷).</p>	<p>NA08</p>	<p>نبوت</p>
<p>اعتقاد به ولایت و امامت از نیازها و کشش‌های ذاتی و ابدی انسان است.</p>	<p>اعتقاد به ولایت و امامت وجود دارد و جزو جان ماست؛ جزو اولین آموخته‌های ما در گاهواره است و ان‌شاءالله تا گور با ما همراه خواهد بود (۱۳۷۰/۱۰/۲۹).</p>	<p>NA09</p>	<p>ولایت و امامت</p>
<p>نیاز به ولایت و امامت از نیازها و کشش‌های</p>	<p>قضیه ولایت فقیه یک چیزی نیست که مجلس خبرگان ایجاد کرده باشد. ولایت فقیه یک چیزی است که خدای تبارک و تعالی درست</p>	<p>NA10</p>	

ذاتی و ابدی انسان است.	کرده است، همان ولایت رسول الله است (۱۳۵۸/۰۷/۳۰).		
نیاز به ولایت و امامت از نیازها و کشش‌های ذاتی انسان است.	(و انه لا بد للناس من امیرٍ بر او فاجر) این یک ضرورت اجتماعی است، یک ضرورت طبیعی و انسانی است که جامعه احتیاج دارد به یک اداره کننده‌ای، به یک مدیری، یا مدیر خوب یا مدیر بد، مسئله‌ی خوب و بد بودن مدیر مسئله‌ی بعدی است، ضرورت زندگی انسان ایجاب می‌کند که یک مدیری وجود داشته باشد (۱۳۶۰/۰۲/۲۹).	NA11	

ایشان در خصوص نیاز تربیتی عبادی در بیانات ۱۳۷۷/۱۰/۰۴ می‌فرمایند: هر فردی که به همراه ایمان اعمال صالح انجام دهد همانا به مقام خلیفه‌اللهی خواهد رسید و در جایی دیگر در بیانات ۱۳۹۴/۰۳/۰۶ تعبد و عبادت را حتی قبل از ایمان ذکر کرده‌اند.

بر این اساس بخشی از نیازهای تربیتی عبادی از نظر ایشان، در ادامه جدول شماره (۱) در جدول شماره (۲) آمده است:

جدول ۲- دسته‌بندی و کدگذاری یافته‌های مرتبط با نیازهای تربیتی (منطبق با ساحت تربیتی عبادی)

نیاز	شناسه	داده‌ها	کد
ایمان، تدین و عمل صالح	NA12	اگر تقوا پیشه کنیم، خدای متعال برای ما فرقان - یعنی فارق بین حق و باطل - به وجود خواهد آورد. انسان را از تنگناها خارج می‌کند و برای او قَرَج و گریزگاه به وجود می‌آورد و از آنجایی که محاسبه نکرده، او را روزی خواهد داد (۱۳۷۸/۰۶/۰۲).	انسان با تقوای الهی بر هر نیاز، تنگنا و مشکلی پیروز می‌شود.

<p>قدرت واقعی انسان خلیفه خدا بودن بر زمین است که با ایمان و عمل صالح محقق می‌شود.</p>	<p>این هم یک وعده قطعی است. هر قومی، هر ملتی و هر جمعیتی که ایمان و عمل صالح داشته باشد، خلیفه خدا در زمین خواهد شد؛ یعنی قدرت را در زمین در دست خواهد گرفت (۱۳۷۷/۱۰/۰۴).</p>	<p>NA13</p>
<p>پرورش روحیه تعبد و بندگی در خود عنصر اصلی هر فرد و نظام اسلامی می‌باشد.</p>	<p>در نظام اسلامی، جوهر اصلی جامعه‌ی اسلامی عبارت است از تعبد، ایمان و عمل صالح آحاد ملت (۱۳۹۴/۰۳/۰۶).</p>	<p>NA14</p>
<p>تدین و دینداری بهترین تضمین برای حفظ فرزندان از آفات گوناگونی که امروز در سر راه جوان‌ها وجود دارد، این است که تدین و دینداری را در آن‌ها تقویت کنید (۱۳۸۳/۰۵/۲۵).</p>	<p>بهترین تضمین برای حفظ فرزندان از آفات گوناگونی که امروز در سر راه جوان‌ها وجود دارد، این است که تدین و دینداری را در آن‌ها تقویت کنید (۱۳۸۳/۰۵/۲۵).</p>	<p>NA15</p>
<p>مکاتب الحادی نشان‌دهنده گرایش ذاتی همه انسان‌ها به تدین و دینداری می‌باشد.</p>	<p>امروز شما ببینید مدعیان ارتباط با امام زمان و ارتباط با غیب، با شکل‌های مختلف در جامعه دارند کار می‌کنند. البته این همه نشانه‌ی این است که گرایش به دین، یک عنصر اصلی در زندگی مردم است. این نشانه‌ی گرایش مردم به دین است؛ اما خوب، این خطرناک است (۱۳۸۵/۰۸/۱۷).</p>	<p>NA16</p>
<p>انجام واجبات (تقوا، توجه و حضور قلب در عبادات) و پرهیز از منکرات، از ابزارهای خودسازی انسان است.</p>	<p>تقوا، خویشتن‌داری، دوری از گناه، انجام فرایض، نمازخواندن به صورت فرصتی برای انس با خدای متعال، توجه به معانی نماز، حضور قلب، تمرکز در حال نماز؛ این‌ها ابزارهای خودسازی است (۱۳۹۱/۰۷/۲۴).</p>	<p>NA17</p>
<p>اخلاص یکی دیگر از ابزارهای خودسازی انسان است.</p>	<p>یکی از ویژگی‌ها که بسیار مهم است تا برای خودسازی به آن توجه کنیم و شاید جنبه‌ی تقدیمی هم داشته باشد، (اخلاص) است (۱۳۷۱/۱۲/۰۴).</p>	<p>NA18</p>

خودسازی و خویشتن‌داری

<p>خودسازی از نظر فکری، جسمی، اخلاقی، دینی و تجربی جهت تربیت هر انسان کاملی لازم است.</p>	<p>باید بدانید که امروز مسؤولیت سنگینی بر دوش شماست و آن، مسؤولیت خودسازی است؛ خودسازی از لحاظ علمی و فکری، خودسازی از لحاظ نیروی جسمانی، خودسازی از لحاظ صلاح اخلاقی، خودسازی از لحاظ معرفت دینی و عمل دینی، خودسازی از لحاظ کسب تجربه برای ساختن این کشور (۱۳۷۰/۱۰/۱۱).</p>	<p>NA19</p>	
<p>خود مراقبتی (خویشتن پایی) از الزامات تربیتی هر انسان کامل در اسلام است.</p>	<p>تقوا عبارت است از خویشتن پایی؛ مواظب خود باشد که از این راه تخطی و تجاوز نکند. وظیفه‌ی فرد در نگاه اسلام به فرد، این است. (۱۳۸۶/۰۲/۲۵).</p>	<p>NA20</p>	
<p>خویشتن‌داری و تمرین کنترل بر خود از الزامات تربیتی هر انسان کامل در اسلام است.</p>	<p>همه‌ی برادران و خواهران عزیز را دعوت می‌کنم به رعایت و حفظ تقوای الهی و خویشتن‌داری در مقابل گناهان و تخلفات و تمرین و ریاضت دادن نفس به انجام واجبات (۱۳۶۶/۰۳/۲۲).</p>	<p>NA21</p>	
<p>مهار غرایز با تعبد، تقوا، توکل و تزکیه حاصل می‌شود.</p>	<p>یک چنین چیزی در وجود انسان‌ها هست. همه‌ی انسان‌ها مبتلا به این پیل مست در درون وجود خودشان هستند که باید این را مهار کنند. این مهار با ذکر خداست؛ با یاد خداست؛ با پناه بردن به خداست؛ با احساس نیاز به پروردگار است... این‌ها همه‌اش ناشی از ذکر است. انسانی که باتقواست، یعنی مراقب خودش هست و متذکر هست، منشأ شر و ظلم و فساد و طغیان و بدی به این و آن نمی‌شود (۱۳۸۷/۰۸/۲۹).</p>	<p>NA22</p>	
<p>خودشناسی و خودارزیابی اساس و بنیان تربیت هر انسان می‌باشد.</p>	<p>بحث این است که خودمان، خودمان را عیارسنجی کنیم. این‌ها همه در اسلام اندازه و معیار دارد. خودمان را بسنجیم. این می‌شود عیار خویش را سنجیدن، خود را درست شناختن. (۱۳۹۱/۰۹/۰۱).</p>	<p>NA23</p>	<p>خودشناسی</p>

خودشناسی و دشمن شناسی از الزامات انسان کامل در عصر حاضر می- باشد.	امروز کشور ما دوره‌ای را می‌گذراند که دو آگاهی در آن نیاز است: یکی آگاهی به توانایی و استعداد ذاتی خود؛ دوم آگاهی به این‌که قدرت‌های در پی سیطره‌ی بر کشور ما و بر کشورهای نظیر ما، یعنی آگاهی به معنای خودشناسی و آگاهی به معنای دشمن شناسی و توطئه شناسی (۱۳۸۴/۰۷/۲۱).	NA24	
تقویت عزت نفس از ابزارهای تربیتی غلبه بر هواهای نفسانی (شهوت و غضب) می‌باشد.	اگر عزت نفس در درون لایه‌های عمیق وجود انسان نفوذ کرد، آن وقت شیطان بر انسان اثر نمی‌گذارد؛ هوی‌های نفس در انسان اثر نمی- گذارد؛ (۱۳۹۱/۰۳/۱۴).	NA25	

رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) یکی از مراتب تربیتی مهم انسان را تربیت اخلاقی می‌داند و تربیت اخلاقی را به هوای لطیفی تشبیه می‌کند که برای هر انسان سالمی نیاز است:

تربیت دوم، تربیت اخلاقی است: (بعثت لأتمم مکارم الاخلاق) مکرمت‌های اخلاقی، فضیلت‌های اخلاقی را در میان مردم کامل کند. اخلاق آن هوای لطیفی است که در جامعه‌ی بشری اگر وجود داشت، انسان‌ها می‌توانند با تنفس او زندگی سالمی داشته باشند (خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۰۴/۲۹).

نیز با توجه به اینکه در بیانات (۱۳۷۰/۰۸/۰۱) هر گونه پیشرفت علمی، صنعتی و مادی را مشروط به تربیت اخلاقی می‌داند و در بیاناتی مانند نمونه ذیل به کسب فضائل و دوری از رذایل اخلاقی توجه خاص نشان داده و می‌فرماید: انسان با توجه به خدا و با حرف زدن با خدای متعال، فضایل اخلاقی را در خود تقویت می‌کند؛ این خاصیت قهری و طبیعی انس با پروردگار است؛ بنابراین دعا می‌شود پلکان عروج انسان به سمت کمالات. متقابلاً دعا رذایل اخلاقی را از انسان می‌زداید؛ حرص و کبر و خودپرستی و دشمنی با بندگان خدا و ضعف نفس و جبن و بی‌صبری را از انسان دور می‌کند (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۰۷/۲۹) که پایه اصلی رشد فضائل و دوری از رذایل اخلاقی و همانا تربیت اخلاقی را توجه به آن می‌دانند.

در ادامه نیازهای تربیتی اخلاقی عبارات ذیل از بیانات ایشان احصاء شده است که در ادامه در جدول شماره (۳) آورده می‌شود:

جدول ۳- دسته‌بندی و کدگذاری یافته‌های مرتبط با نیازهای تربیتی (منطبق با ساحت تربیتی اخلاقی)

نیاز	شناسه	داده‌ها	کد
فضایل اخلاقی	NA26	باید روزبه‌روز فضائل اخلاقی در بین ما رشد کند. صبر ما، شکر ما، ذکر ما، احسان ما، مروت ما نسبت به دیگران، اجتناب ما از ایذاء دیگران، میل ما به خدمت به دیگران، روزبه‌روز باید در بین جامعه رشد پیدا کند. این‌ها به خودی خود پیش نمی‌آید؛ این‌ها کار لازم دارد، تلاش لازم دارد (۱۳۹۰/۰۵/۱۶).	صبر، شکر، انفاق، احسان، پرهیز از آزار و میل به خدمت به دیگران از فضائل اخلاقی هر انسانی در جامعه اسلامی است.
	NA27	بالاخره مسیری را می‌خواهیم حرکت کنیم و به جاده‌ای نیاز داریم؛ این جاده، همان انجام واجبات و ترک محرمات است. ایمان قلبی موتور حرکت در این راه است؛ ملکات اخلاقی و فضائل اخلاقی، آذوقه و توشه‌ی این راه است که راه و حرکت را برای انسان آسان و تسهیل می‌کند؛ سرعت می‌بخشد (۱۳۸۶/۰۲/۲۵).	در تربیت انسان انجام واجبات و ترک محرمات مسیر حرکت، ایمان قلبی موتور حرکت و فضائل اخلاقی، آذوقه راه می‌باشند.
ردایل اخلاقی	NA28	اخلاق که نبود، بی‌اخلاقی وقتی حاکم شد، حرص‌ها، هوای نفس‌ها، جهالت‌ها، دنیاطلبی‌ها، بغض‌های شخصی، حسادت‌ها، بخل‌ها، سوءظن به یکدیگر وارد شد - وقتی این ردایل اخلاقی به میان آمد - زندگی سخت خواهد شد؛ لذا در قرآن کریم در چند جا - (یزکیهم و یعلمهم الكتاب و الحکمة) - تزکیه که همان رشد اخلاقی دادن است، جلوتر از تعلیم آمده است (۱۳۸۸/۰۴/۲۹).	تزکیه (رشد اخلاقی و دوری از ردایل) باید در تربیت مقدم باشد.

<p>تزکیه یکی از پایه‌های اصلی تربیت اخلاقی است.</p>	<p>صلاح اخلاقی و رفتاری، انسان‌ها را تزکیه و از مفاسد و رذایل اخلاقی، پیراسته و پاک می‌کند؛ انسان با اخلاق و مزگی می‌سازد؛ (و یزکبهم و یعلمهم الکتاب و الحکمة). تزکیه، یکی از آن پایه‌های اصلی است (۱۳۸۰/۰۲/۲۸).</p>	<p>NA29</p>	<p>اخلاق فردی و اجتماعی</p>
<p>اخلاق فردی و اجتماعی نقش فوری و سرنوشت‌ساز در تربیت فرد و جامعه دارد.</p>	<p>به نظر بنده، فرهنگ عمومی دو بخش دارد: یک بخش، امور و مسائلی است که بارز و ظاهر و جلوه چشم است و حقیقتاً هم در سرنوشت یک ملت دخالت دارد؛ اما در درازمدت تأثیر می‌کند. بخش دوم از فرهنگ عمومی، آن است که مانند بخش اول در سرنوشت یک ملت تأثیر دارد؛ اما تأثیراتش فوری و بسیار محسوس است. از جمله این امور و درواقع عمده‌ترین آن‌ها، اخلاقیات است؛ اخلاق فردی و اجتماعی مردم یک جامعه (آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۴/۰۴/۱۹).</p>	<p>NA30</p>	<p>اخلاق فردی و اجتماعی</p>
<p>رفتارها و خلقیات اثر متقابل دارند.</p>	<p>رفتارها و خلقیات و تربیت‌ها اثر متقابل دارند؛ هم اخلاق در رفتار تأثیر می‌گذارد، هم رفتار بر اخلاق تأثیر می‌گذارد. شما ببینید: (ثم کان عاقبة الذین اساءوا السوء). کار بد که می‌کنیم، روی دل ما اثر می‌گذارد، روی اخلاق ما اثر می‌گذارد، گاهی روی برداشت‌ها و تلقی‌های ما اثر می‌گذارد؛ دل‌بستگی که پیدا می‌کنیم، این دل‌بستگی روی ذهنیات ما اثر می‌گذارد. اعمال و رفتار از یک طرف و اخلاق و تربیت از یک طرف؛ این‌ها تأثیر متقابل دارند (۱۳۸۸/۰۴/۰۳).</p>	<p>NA31</p>	<p>اخلاق فردی و اجتماعی</p>

با نگاهی اجمالی به داده‌ها و جملات استخراج شده از نیازها مشخص می‌شود که هر کدام از این نیازها در نظام ارتباطی مرتبط با خدا، خود و خلق قابل دسته‌بندی است و غالب این نیازهای تربیتی از جنس فطری و قابل اکتساب می‌باشد؛ یعنی زمینه آن به صورت فطری در وجود انسان هست، در همه انسان‌ها مشترک است و به صورت طبیعی نسبت به آن کشش وجود دارد جهت رسیدن به آن باید قابلیت‌هایی کسب کرد و زمینه‌هایی فراهم نمود که در این راستا رهبر معظم انقلاب در جمعی از

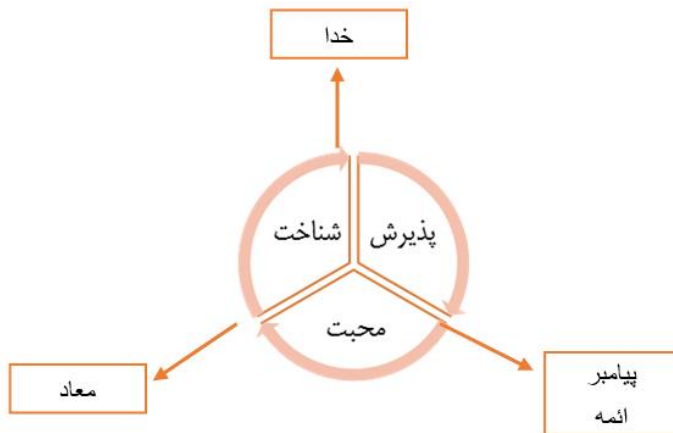
معلمان (۱۳۹۰/۰۲/۱۴) می‌فرمایند: تأثیر شما که معلم هستید، در موارد بسیاری حتی از تأثیر وراثت‌ها بیشتر است. خصال وراثتی و ارثی چیزهایی است که با انسان همراه است، اما با تمرین و با عادت‌های ثانوی می‌توان بر همین خصال فائق آمد. این تمرین عادت ثانوی را معلم می‌تواند به دانش‌آموز خودش، به شاگرد خودش ببخشد و بدهد؛ یعنی شما می‌توانید به معنای حقیقی کلمه، انسان تراز اسلام را به وجود بیاورید؛ می‌توانید نیروی انسانی تراز جمهوری اسلامی را به وجود بیاورید؛ این نقش معلم است. در ادامه جهت استخراج مفاهیمی قابل درک و ارائه بهتر به تطبیق، جمع‌بندی، خلاصه‌سازی و احصاء مفاهیم از عبارات استخراج شده پرداخته خواهد شد که در جدول شماره (۴) ارائه می‌شود.

جدول ۴- شکل‌گیری مفاهیم مرتبط با نیازهای تربیتی

شناسه کدها	مفاهیم	ساحت تربیتی
NA04, NA01	شناخت خدا (توحید) از نیازهای اساسی و ذاتی هر انسان	اعتقادی
NA10, NA09, NA11	نیاز به ولایت و امامت از نیازهای اساسی و ذاتی هر انسان	
NA06	اعتقاد به عدل از نیازهای اساسی و ذاتی هر انسان	
NA04	نیاز به معارف اسلامی مثل نبوت و معاد از نیازهای اساسی و ذاتی هر انسان	
NA03, NA02, NA05	شناخت، توجه و توکل به خدا ریشه بی‌نیازی از همه نیازها	
NA08	پذیرش تحقیقی دین و اصول آن	
NA07	اعتقاد به معاد جهت دهنده اعمال	
NA21, NA20, NA23	از الزامات تربیتی هر انسان کامل در اسلام: خودشناسی (خود مراقبتی (خوبستن پای)، خوبستن‌داری و تمرین کنترل بر خود)	عبادی
NA18, NA19, NA17	انجام واجب و پرهیز از محرمات همراه با اخلاص و تقوا ابزارهای تربیت هر انسان به دست خود (تربیت در عرصه‌های فکری، جسمی، اخلاقی، دینی و تجربی)، مسیر حرکت تربیت انجام واجبات و ترک محرمات	
NA16	گرایش به دینداری از کشش‌ها و نیازهای ذاتی هر انسان	
NA13	رسیدن به قدرت خلیفه‌اللهی با ایمان و عمل صالح	

NA12, NA25	تقویت عزت‌نفس، تنها ابزار غلبه بر دشمن درونی (هواهای نفسانی) و بیرونی	
NA15	تدین و دینداری از راه‌های اصلی تربیت انسان کامل و موتور حرکت تربیتی در عصر حاضر	
NA14	پرورش روحیه تعبد و بندگی اساسی‌ترین نیاز هر انسان	
NA24	خودشناسی و دشمن‌شناسی از الزامات تربیت در عصر حاضر	
NA22	ابزار تربیتی مهار‌گرایی: تعبد، تقوا، توکل و تزکیه	
NA26	صبر، شکر، انفاق، احسان، پرهیز از آزار و میل به خدمت به دیگران از فضائل اخلاقی هر انسان مسلمان	
NA27	تربیت اخلاقی کامل‌کننده پرورش انسان و آذوقه راه تربیت	
NA28, NA29	تقدم تزکیه بر تعلیم از رموز تربیت موفق	
NA30, NA31	نقش فوری اخلاق فردی و اجتماعی در تربیت فرد و جامعه	
NA27	سه عنصر اصلی در تربیت انسان: انجام واجبات و ترک محرمات (مسیر حرکت)، ایمان قلبی (موتور حرکت) و فضائل اخلاقی، (آذوقه راه).	
NA31	رابطه متقابل رفتار، اخلاق و رفتار بر یکدیگر	

در شکل شماره (۱) دسته‌بندی نیازهای تربیتی در حوزه اعتقادی نشان داده شده است:



شکل ۱- دسته‌بندی نیازهای تربیتی در حوزه اعتقادی

بر اساس جدول شماره (۴) نیازهای تربیتی انسان تراز انقلاب اسلامی را که مربوط به حوزه اعتقادی می‌باشد را می‌توان به سه دسته شناخت، پذیرش و علاقه تقسیم‌بندی کرد که از نظر مبانی روان‌شناختی نیز قابل توجیه و پذیرفته شده است. به این مفهوم که با شناخت، پذیرش ایجاد می‌شود و متقابلاً پذیرش موجب کشش، علاقه و محبت نسبت به آن موضوع خاص می‌گردد.

همچنین بر اساس جدول نیازهای تربیتی (جدول شماره ۴) و بر اساس بیانات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) سه عنصر و نیاز اصلی تربیتی انسان، انجام واجبات و ترک محرمات (مسیر حرکت)، ایمان قلبی (موتور حرکت) و فضائل اخلاقی (آذوقه راه) می‌باشند. بر اساس این مبنا تقسیم‌بندی نیازهای تربیتی در شکل شماره (۲) نشان داده شده است:



شکل ۲- تقسیم‌بندی نیازهای تربیتی

همان‌طور که در شکل شماره (۲) نشان داده شده است ایمان شامل: (ایمان، تعبد (بندگی)، تزکیه، تقوی، توکل، انگیزه الهی و تدین (دینداری)) می‌باشد که موتور حرکت در نیاز و تربیت اخلاقی می‌باشد؛ انجام واجبات و ترک محرمات مسیر حرکت در این راه را نشان می‌دهد و کسب فضائل اخلاقی و پرهیز از رذایل (عمل صالح، خویشنداری، خودشناسی - دشمن‌شناسی، عزت‌نفس، صبر، شکر، انفاق، پرهیز از آزار دیگران و خدمت به دیگران) آذوقه راه نیازهای تربیتی می‌باشند.

در ادامه، ویژگی‌های انسان تراز انقلاب اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی)، با مبنا قرار دادن تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی به‌عنوان نزدیک‌ترین ساحت تربیتی به شأن معنوی انسان تراز انقلاب اسلامی در جدول شماره (۵) نشان داده می‌شود:

جدول ۵- ویژگی‌های انسان تراز انقلاب اسلامی از منظر رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی)

خشوع و تسلیم در برابر خدا متدین پرهیزگار	اعتقادی - عبادی	
نشاط، جرئت و اعتماد به نفس، امید به کمک خدا، صبور، عاقل، اهل ابتکار، اهل اقدام، دوری از تنبلی، مهربان، عطوف، دارای حلم، شجاعت، حقیقت‌جو، آزادمنش، مسؤولیت‌پذیر، قانون‌گرا، عدالت‌خواه، خردورز، خلاق، وطن‌دوست، ظلم‌ستیز، جمع‌گرا، خودباور و ایثارگر.	ویژگی‌های اخلاقی	اخلاقی
رفتارهای مودبانه-همدل - تعهد به دیگران - رحم و گذشت به دیگران	رفتارهای اخلاقی (نسبت به دیگران)	

همان‌طور که ملاحظه می‌شود با کمی دقت در ویژگی‌های انسان تراز انقلاب اسلامی، می‌توان این خصوصیات را در همان قالب تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی جای داد که در این ساحت از تربیت نیز ارتباط با خدا، خود و دیگران قابل برداشت است و شامل: ۱. اعتقادات و اعمال عبادی، ۲. ویژگی‌های اخلاقی و ۳. رفتارهای اخلاقی (نسبت به دیگران) می‌باشد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود ماهیت ویژگی‌ها و صفات انسان تراز انقلاب اسلامی از نوع نیازهای تربیتی انسان تراز می‌باشد و این یافته مبین دیدگاه معروف روان‌شناسی است که بیان می‌دارد نیازها و انگیزه‌ها با توجه به نوع برآورده شدن آن در طول زمان تبدیل به صفات و ویژگی‌ها و صفات و ویژگی‌ها در صورت تکرار و ملکه شدن در انسان تبدیل به جزئی از شخصیت انسان می‌شوند (شولتز، ۱۹۹۸: ۵۸-۵۹). برای مثال نیاز تربیتی ایمان در طول زمان تبدیل

به ویژگی شخصیتی متدین و نیاز تربیتی خودکنترلی تبدیل به صفت پرهیزگاری می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

با توجه به هدف پژوهش که «تبیین نیازهای تربیتی انسان تراز انقلاب اسلامی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی)» بوده است. یکی از یافته‌های پژوهش مربوط به تبیین مفهوم انسان تراز انقلاب اسلامی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی)، می‌باشد که ویژگی‌های انسان تراز انقلاب اسلامی، شامل خصوصیات است که در همان قالب تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی جای داد که در این ساحت از تربیت نیز ارتباط با خدا، خود و دیگران قابل برداشت است و شامل: ۱. اعتقادات و اعمال عبادی، ۲. ویژگی‌های اخلاقی و ۳. رفتارهای اخلاقی (نسبت به دیگران) می‌باشد که کاملاً منطبق بر نیازهای تربیتی می‌باشد. می‌توان گفت که این نوع صورت‌بندی از انسان تراز انقلاب اسلامی، در هیچ یک از پژوهش‌های انجام شده در این عرصه مشاهده نمی‌شود.

اندیشه‌ای که موجب قوام انقلاب اسلامی می‌شود، عقلی است که در کنار نظر به معاش مردم از نظر به عالم قدس و معنویت غافل نیست و درصدد مطالبات فرهنگی و معنوی است تا بستر تربیت انسان تراز انقلاب اسلامی فراهم شود (طاهرزاده، ۱۳۹۴). از طرفی رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) در بند ۱ سیاست‌های ابلاغی به آموزش و پرورش در اردیبهشت ۹۲، انسان تراز انقلاب اسلامی را این‌گونه معرفی می‌نماید: تربیت انسان‌های مؤمن، پرهیزکار، متخلق به اخلاق اسلامی، بلندهمت، امیدوار، خیرخواه، بانشاط، حقیقت‌جو، آزادمنش، مسؤولیت پذیر، قانون‌گرا، عدالت‌خواه، خردورز، خلاق، وطن‌دوست، ظلم‌ستیز، جمع‌گرا، خودباور و ایثارگر. با توجه به ویژگی‌های مطرح شده در بیانات، می‌توان چنین نتیجه گرفت که انسان تراز انقلاب اسلامی عاقل است و عقل وی از جنس انسان کامل غربی نیست بلکه عقلی است که معاش را با معنویت در نظر می‌گیرد و اعتقاد منابع اسلامی و همچنین معارف انقلاب اسلامی این است که عقل که برترین جنبه وجودی انسان است با از بین رفتن انسان از بین نمی‌رود در صورتی که نظریاتی مثل رئالیست‌ها اعتقاد دارند که با از بین رفتن جسم، عقل نیز از بین می‌رود این عقل جاویدان را رهبر معظم

انقلاب در بیانات دیدار جمعی از معلمان سراسر کشور در سال ۱۳۹۰، این‌گونه توصیف می‌کنند که از اهداف انقلاب اسلامی، تربیت انسانی است که به دیگران خیر برساند و این خیر رساندن به دیگران همان عقل ماندگار است.

یافته دیگر این پژوهش مربوط به نیازهای تربیتی انسان تراز انقلاب اسلامی می‌باشد. با بررسی بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) ایمان، تعبد (بندگی)، تزکیه، تقوی، توکل، انگیزه الهی، تدین، دینداری در ذیل عنصر ایمان قلبی می‌باشد که بنا به بیانات ایشان موتور حرکتی نیازهای تربیتی می‌باشد و کشش‌هایی مثل انجام واجبات و ترک محرمات مسیریاب و جهت نمای این تربیت هستند و اما نیازهایی مثل عمل صالح، خویشتن‌داری، خودشناسی، دشمن‌شناسی، عزت نفس، صبر، شکر، انفاق، پرهیز از آزار دیگران و خدمت به دیگران که شامل کسب فضائل و دوری از رذایل اخلاقی می‌باشند در واقع آذوقه راه نیازهایی تربیتی و در واقع تربیت اخلاقی هستند.

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادات زیر داده می‌شود؛

همان‌طور که در حال حاضر برخی از مهارت‌های زندگی از دوران کودکی حتی در مدارس آموزش داده می‌شود، کسب صفاتی مثل صبر، شکر، پرهیز از آزار دیگران، عزت نفس و... جهت حصول تربیت صحیح از کودکی همانند یک مهارت ویژه آموزش داده شود. این امر برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران تربیتی و آموزشی کلان کشور و مدیران و مترببان سطح میانی (مدیران آموزش و پرورش، مدیران مدارس، معلمان و والدین) کاربردی خواهد بود.

با در نظر گرفتن ویژگی‌های انسان تراز و مطلوب انقلاب اسلامی و ایجاد چنین فضای تربیتی که هدف تربیتی آن پرورش چنین افرادی با این ویژگی‌ها باشد، آرمان‌های فرهنگی تربیتی انقلاب اسلامی محقق خواهد شد. این امر برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران فرهنگی، تربیتی و آموزشی و معارف انقلاب اسلامی کاربردی خواهد بود. مربیان و مدیران فرهنگی، تربیتی و آموزشی با تقویت کنترل درونی و خودانگیخته افراد- از طریق الگودهی تمرین بر اساس سن و ویژگی‌های فردی- رفتارهایی مثل قسط و عدل، اقتدار و عزت، نماز، توکل، تقوا و اخلاص را در افراد نهادینه کنند.

منابع

قرآن کریم.

- احمد نیا آلاشتی، سیامک؛ محمدی، ابوالفضل؛ بازرگانی، محمد و اسکندری، مجتبی (۱۳۹۲). الگوی انگیزش انسان در سازمان از دیدگاه قرآن کریم، دو فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت اسلامی، ۲، ۱۱-۳۶.
- اختر هندی، علی (۱۳۹۷). جامع‌نگری قرآن کریم در شناسایی نیازهای بشر، با نقد هرم سلسله مراتب نیازهای مازلو، نورالمصطفی، شماره ۷، ۱۱۷-۹۵.
- امیرکبیری، حسین (۱۳۸۴). تئوری انتظار و انگیزش. سمنان: نسیم اشراق.
- آذربایجانی، مسعود. (۱۳۷۵). انسان مطلوب از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی، روش‌شناسی علوم انسانی، ۹، ۱۴-۱۰.
- حسینی، سید ابوالقاسم (۱۳۸۸). بررسی نیازهای انسان از دیدگاه روان‌شناسی اسلامی، اصول بهداشت روانی، ۲۵: ۱۲-۱۰.
- خلیلی تیرتاشی، نصر الله (۱۳۸۹). ابعاد وجودی انسان از دید اسلام، معرفت، ۷۵، ۲۷-۲۲.
- رضایی، حسن (۱۳۷۰). مبانی رفتار سازمانی و انگیزش، مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۷۰، ۵۵-۵۸.
- رهنما، اکبر (۱۳۹۲). سیمای ویژگی‌ها انسان مطلوب از دیدگاه تربیتی اسلام، اسلام و علوم اجتماعی، ۱۰، ۱۰-۵.
- سلطانی، محمدرضا؛ ازگلی، محمد؛ احمدنیا آلاشتی، سیامک (۱۳۹۵). درآمدی بر نقد نظریه سلسله‌مراتب نیازهای مازلو. فصلنامه مطالعات رفتار سازمانی، ۱، ۱۷۲-۱۴۵.
- سیاهپوش، امیر (۱۴۰۰). ویژگی‌های انسان تراز در مکتب شهید سلیمانی و نقش آن در انتظار، <https://civilica.com/doc/1412475>
- شرفی، محمدرضا (۱۳۸۱). تربیت اسلامی با تأکید بر دیدگاه‌های امام خمینی (س)، تهران: پنجره.

- شولتز، دوآن (۱۹۹۸ م/ ۱۳۷۷). نظریه‌های شخصیت ترجمه یحیی سیدمحمدی، چاپ اول، تهران: نشر هما.
- صادق زاده، علیرضا و همکاران. (۱۳۹۰). مبانی نظری سند تحول بنیادین. طاهرزاده، اصغر (۱۳۹۴). انسان تراز انقلاب اسلامی، پاسدار اسلام، مقاله ۳۹۷، ۸-۸.
- عزیزی کیا، غلامعلی و عابدی، مهدی (۱۳۹۹). بررسی نیازهای انسان از دیدگاه قرآن با تأکید بر تفسیر المیزان، معرفت، ۲۷۸، ۵۳-۴۳.
- فیاض، فاطمه (۱۳۹۷). انسان‌شناسی از دیدگاه قرآن کریم، اندیشه‌های قرآنی، ۱۰، ۲۰-۵.
- گیلانی، عبدالرزاق بن محمد هاشم (۱۳۸۷). مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه منسوب به امام جعفر صادق (ع)، تهران: پیام حق.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۰). فطرت. تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۷). انسان کامل. تهران: صدرا.
- موسوی خمینی، سید روح‌الله (۱۳۷۹). آیین انقلاب اسلامی: گزیده‌ای از اندیشه و آرای امام خمینی (ره)؛ دفتر نهم تبیان، تهران: نشر موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

Attride, Stirling.J(2001). Networks Thematic: An Analytic Tool for Qualitative Research, Qualitative Research, Vol. 1, No.3, pp. 385 - 405.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, Vol. 3, No.2, pp. 77- 101.